

Chip Berlet

ÖSSZEESKÜVÉSTAN

Igen hasznos dolog tömegtámogatásra szert tenni egy bűnbakká tett ellenséggel szemben azzal, hogy kijelentik: az ellenség részt vesz egy, a közjó ellen szőtt nagyszabású és fondorlatos összeesküvésben. A konspiracionista világszemlélet úgy látja: a nagy horderejű történelmi események fő mozgató tényezőjét gonosztevők kicsiny zugszövetségeinek titkos tervei alkotják; esztelen logikai bakugrásokat tesz a tényszerű bizonyítékok elemzése során, hogy "bizonyítsa" az összefüggéseket, démonizált bűnbakokat kárhoztat a társadalmi konfliktusokért, és zárt metafizikai világképet ácsol, mely a bírálattal szemben messzemenően ellenálló.[\[1\]](#)

Amint a konspiracionista bűnbak-állítás felüti a fejét, annak eredményei letarolhatják a társadalmat, s a racionális politikai diskurzust megszakítva olyan célpontokat jelöl ki, akiket molesztálni fognak, s akár le is fognak gyilkolni. Eltekintve attól, hogy az összeesküvéstan irracionális szélsőséggként gyakorta fellelhető a jobboldali populizmusban, az eszelős hisztéria vagy a margóra szorult radikalizmus nemigen kezdi ki e mozgalmakat, óvakodik a konkrét érdekütközésekkel vagy a mögöttes intézményi ügyekkel foglalatossággal, kormányzati repressziót sürget, s a bűnbak-állítók korábbi célpontjait áldozza fel a hallgatás oltárán. A hathatós válasz bonyolultabb elemzést kíván.

Az összeesküvéstan dinamikája

Figyelemreméltó, hogy a konspiracionista bűnbakképzés dinamikája mennyire bejósolható. Azok a személyek, akiknek különbejáratú tudásuk van egy tervről, riasztják polgártársaikat, hogy aljas és felforgató összeesküvés támad a közjó ellen. Mi több, a konspiracionisták azzal a bejelentéssel élnek, hogy a tervek közel állnak a beteljesüléshez, haladéktalan és határozott cselekvésre van tehát szükség hogy a baljóslatú cselszövényt megghiúsítsák. A történelem más-más korszakaiban e bűnbakká kijelölt rontópálok neve más és más volt, de az összeesküvéstan világszemléletének lényege ugyanaz maradt.[\[2\]](#)

George Johnson magyarázata szerint "a konspiracionista fantáziák nem egyszerűen a primitív félelmek kifejezései. Formájukban, architektúrájukban az üldöztetési elmebajra ütnek." Johnson öt olyan szabállyal áll elő, amelyek egyetemlegesen jellemzik az összeesküvéstan világképét az Egyesült Államokban.[\[3\]](#)

- Az összeesküvők rokonszenveiket tekintve internacionalisták.
- Semmi sem merül feledésbe. A jobboldaltól származó postai küldemények ma is ajánlanak olyan könyvkereskedéseket, amelyek a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvét* és [az 1700-as évek végéről] *Az összeesküvés bizonyítékai*-t árúsítják.
- A látszólagos ellenségek valójában titkos jó barátok. Az összeesküvés-elmélet híveinek lencséjén át szemlélve a kapitalisták és a kommunisták kéz a kézben ügyködnek.
- Az istentelen nemzetközi kormányzat hatalomátvételéhez a gazdasági rendszer összeomlása gyújt fáklyát.
- Mindez szóról szóra meg van írva a Bibliában. Akik hajlanak a fundamentalizmusra, azok számára az Új Világrend vagy az Egységes Világkormány nem egyéb, mint az Antikrisztus nemzetközi királysága, amit a Jelenések könyve leír.

Az összeesküvéstan megjelenhet tömegmozgalmak jellegzetességeként, az eliten belüli hatalmi harcok során az egyes szektorok között, vagy az állami hivatalok számára igazolásképpen, az általuk kezdeményezett elnyomó akciókhoz. A konspiracionista bűnbak-állítás mélyen beivódott az Egyesült Államok kultúrájába, s e folyamat nem csak a politikai jobboldalon tűnik fel, de a centrumban és a bal szárnyon is.[\[4\]](#) Az összeesküvésekről karattyoló hírfészek jól beásott hálózata szórja a kétes regéket nyilvános és privát figurákról és intézményekről. Hasznosítják a médiát, úgymint a nyomtatott anyagokat, az internetet, a telefaxot, a rádió programjait, a videó- és audiokazettákat.[\[5\]](#)

Az összeesküvéstan mint bűnbak-állítás

Egy metaforikus szinten érvelhet valaki úgy, hogy amikor a démonizáció, a bűnbak-állítás és a paranoid csengésű konspiracionista kinyilatkoztatások áthatnak egy emberközösséget, az a társadalmi vészhelyzet és funkciózavar

jele, de ez szociológiai - nem pedig lélektani - diagnózis. Az összeesküvéstan társadalmi rohamai a bűnbakképzés speciális formáját jelentik a politikai arénában, nem pedig a paranoid lélektani patológia következményei. A konspiracionista diskurzusban a feltételezett összeesküvők bűnbakokként szolgálnak a társadalmon belüli tényleges konfliktushoz.[\[6\]](#)

Kétségtől mentesen léteznek mentálisan kiegyensúlyozatlan emberek, akik támogatják a paranoid jellegű konspiracionista elméleteket, mindamellett túlegyszerűsítés volna azt állítani, hogy ezek a bizalmatlan és gyakran antiszociális egyének időről időre összegyűlnek, hogy tömegmozgalmakat hozzanak létre közösen osztott célok körül. Úgy érvelni is naivitás volna, hogy a hatalmi eliteket vagy kormányhivatalokat klinikai értelemben paranoid vezetők népesítik be, akik minden társadalmi változás mögött felforgatást látnak, s ezért egyoldalúan mozgósítják az állam elnyomó intézményeit. A konspiracionista bűnbakképzés kétségtől mentesen magában foglal pszichológiai folyamatokat is, de ugyanakkor objektív realitása van mint a tényleges hatalmi harcokban működő hasznos társadalmi és politikai mechanizmusnak az Egyesült Államok egész történelmében keresztül.

Az összeesküvéstan, azzal, hogy egyének kicsiny csoportját nagy bűnökkel vagy egyszerűen csak gonoszossággal vádolja, arra szolgál, hogy elvonja a figyelmet az intézményes hatalmi tényezőkről, amelyek rendszeresen gyakorolják az elnyomást, az igazságtalanságot és a kizsákmányolást.

Ahogy Frank P. Mintz magyarázza:

"Az összeesküvéstan különféle politikai és társadalmi csoportok szükségleteit szolgálja Amerikában és másutt. Azonosítja az eliteket, kárhoztatja őket a gazdasági és társadalmi katasztrófákért, s elkönnyveli, hogy a dolgok jobbra fordulnak, ha egy népi akció elmozdítja őket hatalmi pozíciójukból."[\[7\]](#)

A jobboldali konspiracionista bűnbakképzés nem csupán az eliteket azonosítja és kárhoztatja, de azonosítja és kárhoztatja a relatíve alacsonyabb társadalmi és gazdasági státuszú állítólagos felforgatókat és élősködőket is. Ez a klasszikus producerista helyzet. A konspiracionista kinyilatkoztatásokat a kívülálló és hatalomra vágyó elit frakciók a status quo megtámadására használják.

A konspiracionista bűnbakképzés nem olyan folyamat, amit csupán a társadalom szegélyén, az úgynevezett szélsőségesek körében találunk meg. Richard O. Curry és Thomas M. Brown *Összeesküvés* című antológiájukban aláhúzzák: "Különösképpen fontos megjegyezni, hogy az összeesküvéstől való félelmek nem szorítkoznak a sarlatánokra, a rögeszmés és érzelmileg megzavart emberekre. Az összeesküvés-ellenes retorika történelmünk legnagyobb részében tényezője volt a nagy pártok politikájának." [8]

Amikor a bűnbakképzés az összeesküvés-elmélet formájában jelenik meg, ugyanazt a pályát követi, mint a bűnbakképzés egyéb formái. Jellemző a bűnbak-állításra, hogy a mondott összeesküvők kiválasztása gyakran már eleve meglevő, a nagyobb társadalomba már beivódott érzelmeket és előítéleteket tükröz. Ha a konspiracionista világszemlélettel megáldott emberek előítéletesek, a felforgató összeesküvés feltételezése gyakorta kapcsolódik olyan csoportokhoz, amelyeket alacsonyabb rendűeknek vagy veszedelmeseknek látnak, s ennek eredményeképpen állítják a zsidó bankárok összeesküvését, az arab terroristák széleskörű összeesküvését, vagy a militáns feketék terveit, hogy kifosszák és felégették a külvárosi kolóniákat. Felforgató összeesküvés létezését valló személyek a politikai spektrum bármely tartományából származhatnak, de ebben az országban az ilyen emberek legnagyobb hányada megfordult már valamikor militáns ultrakonzervatív és szélsőjobb oldali körökben. Ez igaz akkor is, ha a konspiracionista a magánszektorban van, s akkor is, ha a kormány alkalmazza.

Összeesküvéstan és apokalipszistan

A nyugati kultúrában az összeesküvéses narratívumokat jellemző módon befolyásolják a bibliai apokaliptikus jóslatok metaforái. Stephen O'Leary *Az apokalipszis érvei* című művében azt állítja, hogy a démonizáció folyamata a konspiracionista gondolkodás minden formájában központi jelentőségű. [9] Leonard Zeskind érvelése szerint a jelenlegi politikai jobboldalt lehetetlen elemezni, ha nem értjük meg "a diabolikus gonosz mindenható kozmológiáját". [10] Zeskind szerint "az összeesküvés-elméletek" az események lényegileg teológiai alapon megkonstruált szemléletmódjai. Az összeesküvés-elméletek egy metafizikai gonosz művészi tolmácsolásai, mely történelmi korokon átível, mindenható, és Isten akaratának tönkretételére tör a földön. Ez még azokra az összeesküvés-elméletekre is áll, amelyekben nem jelenik meg nyíltan a vallási téma. [11]

S. L. Gardner rámutat, hogy számos jelenlegi "a kormány ellen irányuló összeesküvés-elmélet része egy olyan *retorikai stratégiának*, amely eleve az államhatalmat és a kormányzati tekintélyt igyekszik aláásni", de ez egy "metafizikai összefüggésben" jelenik meg, amelyben "azok, akik a kontrollt gyakorolják, bennefoglaltatnak az abszolút jónak az abszolút gonosz elleni manicheus harcában. Hogy ők az ördög küldöttei, azt maga az a tény bizonyítja, hogy egy korrupt rendszert ellenőriznek." [12] A felforgató összeesküvéstől való félelem, miszerint egy kollektivista "világkormányt" fognak létrehozni, ebben a vallásos apokaliptikus szemléletmódban gyökerezik, de ma a vallásos hittől a világi hiedelmekig átfogja a skálát.

A legtöbb konspiracionista gondolkodásmódnak az a narratívuma, hogy a kormányt egy viszonylag kicsiny elit ellenőrzi. Ez illeszkedik a bűnbakképzés általános praradigmájához, mert a konspiracionisták a kormány tényleges méretei és az állam tényleges hatalma ellenére a színpalak mögött mesterkedő maroknyi titkos elit vízióját festik le - egy csöppnyi kupaktanácsot, amely nem illik bele az ellenük mozgósított szuverén "Mi, a Nép" képébe. A konspiracionizmus és a felforgatás-ellenesség fokozatokban jelentkezik. "Elegendő idő és türelem birtokában lehetséges volna" - írja David Brion Davis - "rangsorolni a felforgatás-ellenes mozgalmakat a viszonylagos realizmustól a fantáziáig terjedő skálán." [13] Az, hogy milyen távol esik a konspiracionista elemzés a valóságtól és a logikától, a mérsékelt tartománytól a mániákusig ível.

Összeesküvéstan és felforgatás-ellenesség

Amikor az összeesküvéstan tömegjelenséggé válik, azok az emberek, akik meg akarják óvni a nemzetet a társadalom zsigereiben rágcsáló felforgatók állítólagos összeesküvésétől, ellen-mozgalmakat szerveznek - innen a "felforgatás-ellenesség" kifejezés.

David Brion Davis megjegyzi, hogy azok a mozgalmak, melyek ellenszegülnek "az összeesküvő felforgatás fenyegetésének, újszerű jelentést nyernek egy olyan nemzetben, amely forradalomban született és a népszuverenitáson alapszik", s az Egyesült Államokban "a felforgatás elleni keresztes háború sohasem volt egyetlen társadalmi osztály vagy ideológia monopóliuma, hanem készséggel magukévá tették a legkülönbözőbb csoportok" [14]

Frank Donner úgy találta, hogy a felforgatás-ellenesség intézményesült kultúráját az Egyesült Államokban "sajátságos patológia jellemzi: összeesküvés-elmélet, moralizmus, nativizmus és szupresszivitás (elnyomó jelleg)."[15] Ez a felforgatás-ellenes hisztéria azokhoz a kormányzati erőfeszítésekhez kapcsolódik, hogy szétzilálják és leverjék az Egyesült Államokon belüli disszidens társadalmi mozgalmakat.[16] A konspiracionisták a kormányzati és a magánszektorban időről időre "felforgatás-ellenes" apparátust hoznak létre a másként gondolkodók ellen. Az FBI kémellenes programja a disszidensek illegális megfigyelésére és szétzilálására az ötvenes évektől a hetvenes évekig, ami a COINTELPRO névre hallgatott, példa a műveleti konspirációra, amely komikus módon az összeesküvés-elvű világszemléleten alapult, s baloldaliak széleskörű felforgató tevékenységére gyanakodott.

Davis rámutat:

"a valódi összeesküvések ritkán voltak olyan veszedelmesek és olyan erőteljesek, mint időnként a felforgatás-ellenesség. Az összeesküvés gondolatának előterjesztője szükségképpen egy viktimizált, jogait követelő hangnemet tesz magáévá, mely álcázni hivatott nyersebb érdekeit éppúgy, mint részét az adott konfliktusért aló felelősségben. Az összeesküvéssel való vádaskodások leplezik vagy igazolják az illető saját provokatív akcióit, s így hozzájárulnak az egyéni vagy nemzeti önáltatáshoz. S ami még rosszabb, olyan túlreagáláshoz, közelebből az elsöprő erőszak olyan szintjéhez vezetnek, ami normális esetben nem volna tolerálható."[17]

A leghatásosabb összeesküvés-elmélet az Egyesült Államokban a huszadik században a Vörös Veszedelemtől való félelem volt. Donner amellett érvel, hogy a felügyelet és a politikai adatgyűjtés kimondatlan de valójában elsődleges célja az állami hivatalok és felforgatás-ellenes szövetségeik részéről nem az volt, hogy az illegális tevékenységről büntetőeljárások számára bizonyítékokat halmozzanak fel, hanem hogy a status quo vagy az állam bírálatát megtorolják, s elejét egyék a társadalmi változást sürgető mozgalmaknak.

A titkos ügynökségek antidemokratikus tevékenységét igazoló legfőbb eszköz az idegen fenyegetéstől való félelem felkeltésére hivatott propaganda. Az "idegen" ellenségről szóló időtlen mítosz újsütetű bűnbakok segítségével

csillapítja az etnocentrikus éhséget. Ahogy Donner megjegyzi: "A társadalmi és gazdasági változás időszakában, amikor a hagyományos intézmények a legnagyobb nyomás alatt vannak, a mítosz, iránti igény különösképpen heves, mivel ez az eszköze a felelősség áthárításának, s levezető szelepe a kétségbeesésnek, amivel az emberek szembekerülnek, ha a tiltakozás és változtatás normális csatornái zárva vannak.[\[18\]](#)

Összeesküvéstan és társadalmi konfliktus

Az összeesküvéstannak szüksége van valamilyen burjánzó konfliktusra - egy emésztési zavarra a társadalom testében, amire a konspiracionista úgy talál enyhülést, hogy erre passzírozza rá a felelősséget. Davis érzékeny megfigyelése szerint a felforgatás ellenségei "különösképpen zavaró eseményekre válaszoltak; észleléseik, még ha vadul eltorzították is a valóságot, nem voltak szükségképpen elfogadhatatlan értelmezései a rendelkezésre álló értesüléseknek."[\[19\]](#) Ezek az értesülések mindamelllett pontatlanok voltak, gyakorta hisztérikusak, és pusztítást eredményeztek.

Mivel az összeesküvéses gondolkodás a politikai, gazdasági és kulturális átalakulások idején virágzik, Davis megfigyelése szerint "az összeesküvésben való kollektív hit általában magában foglalja a valódi társadalmi konfliktust, vagy annak ad kifejezést."[\[20\]](#) Davis a konspiracionista felforgatás-ellenes mozgalmakhoz csatlakozó emberek négy fő kategóriáját jelölte meg:

- Azok, akik "a fenyegetett establishment védelmezői";
- Azok, akiket helyükről elmozdítottak,
 - "a függőség új pozícióiba helyeztek",
 - vagy akiknek elnyomatással kell szembenézniük;
- Azok, akik "szoronganak a társadalmi és kulturális változások miatt"; és
- Azok, akik "idegen forradalom vagy zsarnokság szemtanúi",
 - s odahaza "ennek az ellenkezőjét akarják
 - abban a hitben, hogy a tüzek elkerülhetők,
 - ha valaki odafigyel a repdeső szikrákra".

Amikor emberek aránytalan előjogok és aránytalan hatalom érdekében mozgásba lendülnek, gyakran élnek racionalizációkkal, hogy mögöttes érdekeikről eltereljék a figyelmet. A bűnbakképzés a konspiracionista bűnbak

állítás alakjában meg tudja adni a szükséges protektív színezetet. Nem számít, mi a forma, a konspiracionista retorika a tömegmozgalmakban a konkrét hatalmi harcokra adott válaszként jelenik meg.

Bár a konkrét kijelentések az állítólagos összeesküvők cselekményeiről és a terveiről gyakran bonyolultak - sőt, akár bizantinusak -, a végső modell igen egyszerű: a jó embereknek le kell leplezniük és le kell állítaniuk a rossz embereket, és a konfliktus éget ér, a sérelmek elégtételt nyernek, és minden nagyon jó lesz. Az összeesküvéses gondolkodás tehát cselekvés-orientált világszemléletté áll össze, mely a benne hívők számára a változás lehetőségét kínálja. Ahogyan Kathleen M. Blee megfigyelte fehér rasszista csoportokba tömörült nőkkel folytatott interjúk nyomán, "Az összeesküvés-elméletek nem csak azt tanítják, hogy a világ kettéoszlik a hatalommal felruházott "ők"-re, és a kevésbé erős "mi"-re, de stratégiát is javasol, amelynek révén a "mi" (a hétköznapi emberek, akik nem összeesküvők) kikezdheti vagy akár el is bitorolhatja a jelenleg hatalmaskodók tekintélyét." [\[21\]](#) A konspiracionista bűnbakképzés tehát gyakorlóinak körében kielégíti a magyarázat iránti igényt azáltal, hogy a jó illetve a gonosz egyszerű modelljét kínálja, amelyben a gonosz feletti győzelem legalábbis valószínű.

Az összeesküvéstan és a "titkos elitek"

Mint a bűnbakképzés egyéb formáiban is, a konspiracionisták időnként olyan embereket pécéznak ki, akik csakugyan jelentős hatalommal bírnak, s felelősségük van egy adott konfliktusban - a Wall Streeten uralkodó brókereket, a testületekbe tömörült mágnásokat, a bankrendszer kulcsfiguráit, kormányhivatalnokokat - de a konspiracionista ezeket az erőket olyan karikatúrában ábrázolja, ami lehetetlenné teszi gazemberkedéseik racionális tisztázását. Nem az individuális emberek azok, akiknek tényleges hatalmuk van, hanem azok a szerepkörök, amelyeket társadalmi, politikai és gazdasági intézményekben betöltenek. Léteznek tagadhatatlanul nagyhatalmú egyének, de amikor ők jobblétre szenderülnek, hatalmuk nem párolog el, hanem újraelosztásra kerül a hasonló szerepekben tündöklő más egyének között, s olyanok között, akik küszködnek hogy megörökljék az épp felszabadult szerepet. Egy bonyolult modern társadalomban egyetlen hatalmi blokk, társaság család vagy egyén sincs birtokában az abszolút kontrollnak, jóllehet mindenütt az ellenőrzés rendszerei működnek. A Wall Street értékpapír-kereskedői nem kívülállók, akik eltorzítanak egy

egyébként felhőtlen világrendet. Ahogy Holly Sklar mondja: "a kormányt különféle elitek manipulálják, gyakran a színpalak mögül, de ezek az elitek nem alkotnak egy kicsiny titkos társaságot, amely mindentudó és mindenható volna." [22] Nincs titkos csoport ... az elitek, amelyek léteznek, bármilyenek, csak éppen nem titkosak. A kormány és a gazdaság nem idegen erők, amiket mintegy felülről ráhelyeztek volna egy egyébként igazságos és szabadságszerető társadalomra.

Matthew N. Lyons rámutat: "A bűnbakképzés nem csak arról szól, akit kiszemeltek, de arról is, akit nem szemeltek ki, arról a rendszerről, s azokról a struktúrákról is, amelyeket nem kezdtek ki, amikor a bűnbakot reflektorfénybe állították." [23] Például a központi bank, a Federal Reserve nagyhatalmú intézmény, mely rengeteg olyan döntést hozott, amely elsősorban a gazdagok és a korporációk érdekeit szolgálta. William Greider könyve, *A templom titkai* (Secrets of the Temple) úgy írja le a központi bankot, mint a modern korporatív kapitalizmus fontos intézményét, mely kétpárti támogatást élvez. Megmutatja, hogy a törvényhozás útja miként követhető visszafelé a populista követelésekig, hogy elsimítsanak egy üzleti konjunktúrát, s ez hogyan vezetett bizonyos körök tönkretételéhez és a hitelek gyors fluktuációihoz, aminek főként a farmerek estek áldozatul. Greider tárgyalja a központi bankrendszer kompetenciája feletti viták hosszú történetét is, s azt, hogy a törvényhozás hogyan hozta létre a központi bankot 1913-ban egy hosszadalmas nyilvános vitát követően. Greider könyvében nyoma sincs antiszemitizmusnak vagy konspiracionista bűnbakképzésnek. [24]

Hasonlítsuk össze ezt a józan elemzést Edward Griffin, Martin Larson, Antony Sutton vagy Eustace Mullins műveivel. [25] A központi bankot ők olyan mechanizmusként ábrázolják, amelynek révén egy kicsiny rosszakaratú elit burkoltan manipulálja a gazdaságot. Létrehozását arra vezetik vissza, hogy egy kupaktanács titkos összejövetelt tartott a Georgia-i Jekyll Szigeten, s aztán valahogy a kongresszus közvetítésével mozgósították a törvényhozást az éj leple alatt. Bárki, akinek könyvtári belépője van, megcáfolhatja ezt a zagyvaságot, ha egyszerűen elolvassa mikrofilmen a törvénybeiktatás feletti hosszú nyilvános vitáról szóló újsághíreket.

Sutton és Larson túlhangsúlyozza a bankárok szerepét, akik történetesen zsidók, s ezzel némi antiszemita sztereotípiára való hajlandóságot árulnak el. Mullins fülsértően bigott, s valójában két nagy munkája van. A szövegek

egyik halmazában Mullins kerül a nyílt antiszemita nyelvezetet, amikor kifejti konspiracionista elméletét a központi bankról és a Rothschild bankárcládhoz kötődő erők állítólagos szerepéről. Ezek a szövegek implicit zsidóellenes sztereotípiákat hordoznak, ami fölött az átlagolvasó (sajnos) könnyen elsiklik, ha nincs tisztában a konspiracionista antiszemitizmus történetével, s abban a kódolt nyelv és rejtett utalások használatával.^[26] A szövegek másik halmazában Mullins groteszk antiszemitizmust vezet elő.^[27] Mullins a központi bank bírálatát arra használja, hogy az embereket odacsalogassa további írásműveihez, ahol kiderül, hogy gazdasági elemzése a pucér zsidógyűlöleten nyugszik.

E konspiracionista műfaj minden szerzője azzal áll elő, hogy a központi bankot idegen erők használják fel egy tudatlan embertömegben végrehajtandó saját titkos terveikhez - olyan analízis ez, amely figyelmen kívül hagyja a rendszerbeli és intézményi tényezőket, és a klasszikus összeesküvés-tani paradigma szerint személyesíti meg az ügyeket.

Az Egyesült Államok társadalmának romantikus vízióját jól tükrözi a liberalizmus fővonalbeli konzervatív kritikája is. Himmelstein megjegyzi: "A II. Világháború utáni konzervativizmus központi feltevése az a hiedelem, hogy az amerikai társadalomnak minden szinten organikus rendje van - harmonikus, jótékony és önszabályozó - amit csupán holmi baljós eszme és politika zavar meg, főként azok, amelyeket a kormányon, a tömegtájékoztatáson és az egyetemeken belüli liberális elit hirdet."

Az összeesküvéstan mint az intézményi elemzés paródiája

A történelem konspiracionista elemzése a gondolatmenetek logikáját tekintve páratlan ... olyan nem-rationális hiedelemrendszer, amely fokozatokban nyilvánul meg. Az összeesküvéstan egyéniesített és szubjektív erőket kárhoztat a gazdasági és társadalmi problémákért, ahelyett, hogy a rendszerek és hatalmi szerkezetek terminusaiban elemezné a konfliktusokat. A konspiracionista kijelentések tehát interferálnak a komoly és progresszív elemzéssel - az olyan elemzéssel, amely az elnyomás és a hatalom objektív intézményesített rendszereit veszi célba, és a status quo radikális átalakítására törekszik. Bruce Cumings ezt így fogalmazza meg:

"De ha léteznek is összeesküvések, aligha ezek mozgatják a történelmet; a periférián játszanak némi szerepet időről időre, de egy olyan logika előre nem látott következményei szerint, amely szerzőik ellenőrzésén kívül esik: és ez a baj az "összeesküvés-elmélettel". A történelem az emberi kollektivitás robusztus erői és nagy struktúrái szerint mozog." [\[28\]](#)

Számos szerző, aki elutasítja a centrista/extremista elméletet, a hatalmi struktúra kutatást alkalmazza, egy olyan rendszer-szemponútú metodológiát, amely a lényegesebb intézmények, társadalmi osztályok és hatalmi blokkok szerepét vizsgálja a társadalomban. A hatalmi struktúra elemzést generációk óta használják olyan haladó szerzők, mint pl. C. Wright Mills, G. William Domhoff, és Holly Sklar. [\[29\]](#) Egyes fővonalbeli társadalomtudósok, különösen azok, akik kiábrándultak a centrista/extremista elméletből, méltánytalan módon mint összeesküvés-elméletet utasítják el az Egyesült Államok társadalmának radikális baloldali bírálatát. [\[30\]](#)

A hatalmi struktúra kutatás nem eleve konspiracionista, de hemzsegnek a hatalmi struktúra kutatás konspiracionista pseudo-radikális karikatúrái. Ennek példái között olyan jobboldali populista bírálók szerepelnek, mint Gary Allen, Antony Sutton, Bo Gritz, Craig Hulet, és Eustace Mullins. A jobboldali populista bírálók között ott van David Emory, John Judge, és Danny Sheenan a Christic Institute-ből. Az összeesküvéstan a filmes Oliver Stone művészi alkotásait is beárnyékolja. A nagy tiszteletnek örvendő baloldali kritikus, Michael Parenti újabb könyve, a *Piszkos igazságok* (Dirty Truths) az összeesküvéstan igencsak problematikus védelmét tartalmazza. [\[31\]](#) Bőséggel vannak továbbá olyan játékosok a pályán, akik mind a bal-, mind a jobboldalról merítettek, mint Daniel Brandt vagy a késői Ace Hayes.

Az összeesküvéstan individualizált és szubjektív erőket kárhoztat ahelyett, hogy a konfliktusokat a rendszerek és a hatalmi struktúrák terminusaiban elemezné. [\[32\]](#) A konspiracionista kijelentések tehát interferálnak a komoly és progresszív elemzéssel - az olyan elemzéssel, amely az elnyomás és a hatalom objektív intézményesített rendszereit veszi célba, és a status quo radikális átalakítására törekszik. A status quo összeesküvés-tani bírálatának szubjektivista szemlélete a komoly kutatások karikatúrája. Lyons megfigyelése szerint: "Azt állítani, például, hogy a Rockefellererek irányítják a világot, rengeteg kölcsönös összefüggést és komplex hatást egyszerűsít le

egy mechanikus dróthúzogatásra." [33] Ahogy az egyik jobboldali populista összeesküvéstan íránt kritikus beszámoló javasolja:

"Nagy szakadék van az elit titkos társaságokról, a zsidó összeesküvésről és a "nemzetközi pénzügyi körök" mindenhatóságáról szóló leegyszerűsítő és veszedelmes retorika, illetve a társadalmunkban fellelhető mély megosztottság és egyenlőtlenség gondolatgazdag elemzése között." [34]

Az igazi összeesküvések elkülönítése a feltupírozott, irracionális, fiktív, holdkóros és találmányra összetákolt változatoktól olyan probléma, amivel komoly kutatók és újságírók is szembekerültek. A haladó aktivisták számára a progresszív hatalmi struktúra kutatás és az összeesküvéstan pszeudo-radikális kijelentései közötti különbségtétel nélkülözhetetlen előfeltétele annak, hogy a társadalmi és politikai problémák baloldali elemzése újra felépíthető legyen.

Az összeesküvéstan politikai előfeltevései

(Matthew N. Lyons)

A radikális politika- és társadalomelemzést olyan hatékonyan marginalizálták az Egyesült Államokban, hogy nagy része annak, ami radikalizmusnak tetszik, valójában liberális reformizmus radikálisnak látszó csomagolásban. Azt állítani, hogy összekötő láncszem van a liberalizmus és az összeesküvéstan között, paradox módon hangzik azon hagyományos centrista/extremista előfeltevés miatt, miszerint az összeesküvéstanos gondolkodás olyan marginális, "patologikus" szemléletmódot tükröz, amit főként a politikai spektrum két végén található emberek osztanak. Ahogyan a centrista/extremista elmélet egyenlőségjelet von a "paranoid jobboldal" és a "paranoid baloldal" között, az elhomályosítja, hogy az összeesküvésszerű gondolkodás mily mértékben nyugszik *fővonalbeli* politikai előfeltevéseken.

Tekintsünk egy üzenetet, amely progresszív politikai aktivisták számítógépes hírfelületén jelent meg. Egy Kennedy gyilkosságról szóló könyvből vett szemelvény után, mely szemelvény JFK megölését "a Titkos Csoportnak - vagy, ahogy mások nevezik, A Klubnak" tulajdonítja, "mely az Egyesült Államok legnagyobb hatalmú és leggazdagabb embereiből áll", a feladó, aki a szemelvényt postára dobta, a következő kommentárral áll elő:

---- Mi, amerikai emberek túl fásultak vagyunk ahhoz, hogy részt vegyünk saját demokráciánkban, s következésképpen lemondunk elveink által vezérelt hatalmunkról egy oligarchia kedvéért, amit kapzsi és gonosz emberek kormányoznak, - olyan emberek, akik idegbajosakká lettek a gazdagság és hatalom iránti epedezésükben ... És George Bush csak a jéghegy csúcsa.

Karcoljuk meg e nyilatkozat radikális felszínét, és liberális tartalomra fogunk rábukkanni. Semmi elemzés a társadalmi rendről, helyette támadás az "idegbajos" és "kapzsi, gonosz emberek" ellen, akik az alatt levő "fásult" emberek fölött pöffeszkednek. Ha csupán elszánnánk magunkat és kipenderítenénk azt a konkrét érdekcsoportot, "A Klubot", a demokrácia máris megfelelően működne.

E perspektíva emlékeztet a "Christic Institute" perspektívájára, amely az Irán-Contra hálózat illegális jellegét hangsúlyozza, s azon van, hogy "helyre kell állítani" az amerikai demokráciát. Ez a perspektíva összehasonlítható továbbá a "Cionista Lobbi" magyarázat liberális változatával, mely az ellen kel ki, hogy az Egyesült Államok masszívan támogatja Izraelt. Feltevés szerint a lobbi a kampány-forrásokkal és a médiával való kapcsolatai révén éveken át revolverezte a Kongresszus tagjait. Ez az érvelés nem csupán a szóban forgó zsidó és Izrael-párti lobbicsoportok hatalmát túlozza el, s bocsátkozik antiszemita sztereotípiákba a "kettős lojalista" zsidókról, akik a színpalak mögül rángatják a szálakat, de az Egyesült Államok kormányának is felmentést ad saját agresszív külpolitikája alól, azáltal, hogy a külső, "idegen" befolyás áldozataként ábrázolja. Mindezen álláspontok tévesen azt feltételezik, hogy (a) az Egyesült Államok politikai rendszere egy demokratikus "lényeket" tartalmaz, amit külső erők blokkolnak, és (b) az elnyomás alapvetően egyének vagy csoportok szubjektív cselekedéseinek eredménye, nem pedig az objektív hatalmi struktúráké. Ezek az előfeltevések nem marginális, "paranoid" hiedelmek - hétköznapi, fővonalbeli hiedelmek, amelyek a fővonalbeli liberális gondolkodás individualizmusát, történelmietlenségét és honfiúi illúzióit tükrözik.

A baloldal az összeesküvéses gondolkodás tekintetében nem kevésbé sérülékeny, annak mértékében, amennyire megreked az ilyen téves fővonalbeli előfeltevések csapdájában.

Összeesküvéstan és jobboldali populizmus

Az összeesküvéstan gyakran társul a populizmus különböző formáival, s anoan megjegyzi: "az a kép, hogy kisszámú gonosz alak titokban összeesküvést sző az emberek ellen, bizonnyal fellelhető az Egyesült Államok Néppártjának ("U.S. People's Party"), Huey Long-nak, Marthy-nak és másoknak a gondolkodásában."[\[35\]](#) Az összeesküvéstan bírálata ugyanakkor nem foglalja magában azt, hogy ne léteznének tényleges, kriminális vagy egyéb összeesküvések. A történelem során bizonyosan találni valódi összeesküvéseket. Canovan érvelése szerint:

"észben kell tartani, hogy a populizmus nem minden formája vagy esete tartalmaz összeesküvés-elméletet, és ezen elméletek nem mindegyike hamis. A vasút királyai és a Wall Street-i bankárok, akiket utáltak az Egyesült Államok populistái, a New Orleans-i Kör, ami iránt Huey Long intézett támadást, és azok a politikai vezérek, akiket a progresszívek akartak kibuktatni - ezek mind emberek kis csoportjai voltak, akik titokban ügködtek, ellenőrizhetetlen hatalom birtokában."[\[36\]](#)

Az Egyesült Államok politikai színpada telis-tele van az illegális politikai, korporatív vagy kormányzati összeesküvések példáival, mint a Watergate, az Irán/Contra botrányt, valamint a megtakarítások és a kölcsön-ügyletek rendszeres fosztogatása.

A dilemma a baloldal számára az, hogy a jobboldali populista szervezők e rendszerbeli és intézményi működési zavarokat egy konspiracionista narratívumba paszírozzák bele, amely a "titkos eliteket" kárhoztatja. Egy, a lavinaszerűen terjedő összeesküvéstanról szóló hosszadalmas tanulmányában a *New Yorker*-ben Mihael Kelly ezt "fúziós paranoiának" nevezi.[\[37\]](#) Az "információs robbanás" előrehaladtával, a hírműsorok és talk-show-k burjánzásával a jobboldali összeesküvéstan, különösen a mondott kormányzati nevetlenkedések nyomán egyre nagyobb rendszerességgel nyomul be a korporatív hírközlésbe.[\[38\]](#) Kelly megfigyelése szerint: "Nincs abban semmi különös, hogy a hatalommal való visszaélés vádjait emelik az elnökök ellen - különösen Vietnam, az Iran-Contra botrány, a Watergate fényében. De most, a fúziós paranoia korában eltűnt már a választóvonal a hitelt érdemlő vádak és a teljesen megalapozatlan rágalmak között."

A baloldali és jobboldali populizmus e konfúziója Európában is megjelent, olyan magazinokban, mint az angliai *Lobster*. A témát részletesen tárgyalja Janet Biehl és Peter Staudenmaier könyve: *Ökofasizmus: leckék a német tapasztalatokból* (Eofascism: Lessons from the German Experience).[\[39\]](#)

Az Egyesült Államok most egy globalista neokorporacionizmust - korporatív érdekek által ellenőrzött világ gazdaságot - exportál, mint olyan egyeduralkodó modellt, amely a gazdagot gazdagabbá, a szegényt pedig szegényebbé teszi. Ugyanakkor, a globalista neokorporacionizmusnak nem minden bírálata pártfogolja a demokráciát és az egyenlőséget. Világosan különbséget kell tennünk azon kritikák között, amelyek a gazdasági és társadalmi igazságosság érdekében törnek lándzsát, illetve azok között, amelyek gazdasági privilégiumokat követelnek a középosztálybeli fogyasztók számára a társadalmi igazságosság rovására. Üzleti és pénzügyi tényezők alkotta külső frakciók, amelyeknek közös céljaik vannak, gyakorta akarják e szektorokat az Egyesült Államok politikai és gazdasági hatalmának ellenőrzése alá helyezni. E hatalmi harcban elterjedt taktika a populista retorika és az elit-ellenes bűnbak-állítás alkalmazása, hogy a középosztályból és a munkásosztályból is résztvevőket toborozzanak.

A neokorporalista globalizmust ellenző erők egy hányadát az Egyesült Államokban azon nacionalista üzletemberek autszájder frakciói alkotják, akik protekcionista kereskedelmi politikát szorgalmaznak, s a külpolitikában ellenzik a nemzetközi együttműködést. Az üzleti nacionalizmus a múltban is meghatározó tényező volt az Egyesült Államokban, s ebből fakadtak az egyesülések tönkretételére irányuló kampányok, a fehér felsőbbrendűséget hirdető szegregacionizmus, a vörös veszedelemtől való rettegés, a bevándorlók elleni idegengyűlölet, a zsidó bankárok összeesküvéseiről való szóbeszéd.[\[40\]](#) Midőn olyan populista fogyasztói csoportok, mint az, amit Ralph Nader vezet, összekalapálták a szövetséget az autszájder üzleti nacionalisták frakcióival, hogy csatarendbe álljanak a GATT és a NAFTA ellen (ezek valószínűleg kevésbé nemzeti amerikai üzleti körök), a jobboldali populizmus az elit-ellenes retorikája hamar a felszínre került.

Miért probléma ez? Mert a jobboldali populizmus részéről a konspiracionista bűnbakképzés a többség nevében megvalósított xenofóbia és represszió tekintélyelvűség történetét álcázza. A jobboldali populista mozgalmak az Egyesült Államokban kártevésről szóló bűnbak-állító kijelentéseket

használták arra, hogy racionalizálják a fehér felsőbbrendűséget, az antiszemitizmust és a patriarchális heteroszexizmust.[\[41\]](#)

A jobboldali populizmus legfőbb bűnbakjai a színesbőrűek, elsősorban a feketék. A figyelmet azáltal terelik el a fehér felsőbbrendűség gyökereiről, hogy kódolt nyelet használnak, ahol a jólétről, a bevándorlásról, az adókról és az oktatáspolitikáról van szó.[\[42\]](#) A nők, a meleg férfiak és a leszbikusok, a fiatalok, az egyetemisták és a környezetvédők szintén gyakran esnek áldozatul a bűnbakképzésnek.[\[43\]](#)

A magától értetődő antikommunista alátámasztás segítette a baloldali konspiracionistáknak, hogy megalkossák a fundamentalista/libertárius konspiracionista bírálatok paródiáját. A baloldali konspiracionisták lehámazzák a mögöttes vallásos fundamentalizmust, az antiszemitizmust, a gazdasági szoiáldarwinizmust, és az újracsomagolt portékával, az olajkereskedőkkel mint farsangi kígyóval háznak a gyanútlan baloldali köröknél. Azok a baloldaliak, akik a jobboldali populizmusban csak az antielitista vonulatot látják, s úgy vélik, hogy az dicséretre méltó, a tűzzel játszanak. Ez az az idő, amikor a progresszívek a politikai jobboldalon különféle próbálkozásokat tesznek, hogy elnyerjék a baloldal kezét.[\[44\]](#) Ahogyan egy antirasszista csoport figyelmeztet:

"A baloldali elemzők és aktivisták mint Alexander Cockburn, akik vonzódnak egyik-másik militáns "szabadság" csoport által előterjesztett szemponthoz, mint amilyen csoport a "Maradékátalanul Informált Esküdtek Szövetsége" ("Fully Informed Jury Association"), tisztában kell legyenek azzal, hogy a cukormáz itt a rasszizmus és antiszemitizmus méregpiruláját borítja." [\[45\]](#)

Doug Henwood, a New Yorki *Left Business Observer* szerkesztője arról számol be, hogy világszerte újraélednek a fasiszta eszmék. Henwood Polányi Károlytól idézi *A nagy átalakulást* ("The Great Transformation"), mely listába szedi annak tüneteit, hogy egy országot megfertőzött a fasizmus, mint például: "az irracionalista filozófiák elterjedése, rasszista esztétikák, antikapitalista demagógia, eretnek pénzügyi nézetek, a pártrendszer kritikája, széleskörű leszólása "a rendszernek", vagy bármi legyen is a neve a meglevő demokratikus berendezkedésnek. Henwood azt írja: "e lista jó leírása a világ nagy részén ma uralkodó politikai állapotoknak - annak, ahogy a német

skinheadek leszólják a Coca-Cola kapitalizmust a törökök és mozambikiak elleni támadások között dalolva; ahogyan demagógjaink rasszista alapon ígérek jólétet; "a rendszer" mindenütt jelen levő, homályos és nihilisztikus denunciációi, amely az átalakulásra csekély reményt kínálnak."

A rádiós házigazda David Barsamian, aki a több helyütt megjelenő Alternatív Rádió interjúsorozatot szerkeszti a coloradói Boulder-ből, arra figyelmeztet, hogy azok a személyiségek, akik az összeesküvések húrjain játszanak, inkább szórakoztató zenebonát produkálnak, s nem segítenek az embereknek világosan eligazodni a bonyolult kérdésekben. Azt, mondja, a progresszívek ne zuhanjanak bele a "baloldali guruizmusba", ahol szemfényvesztő kormányellenes elméleteket kapni kézhez minden független kritikai elemzés nélkül.

Barsamian úgy érzi, néhányakat "mesmerizált (hipnotizált - a ford.) olyan emberek hibátlan drámai előadásmódja", mint Daniel Sheehan a Christic Institute-től. Ez a demagógia elterelte a figyelmet "a kijelentések lényegéről amit nem mindenki hallott ki". Mindez azt a légkört - sőt, akár azt a követelményt - teremtette meg, hogy kimunkált összeesküvés-elméleteknek kell kivirulniuk. Barsamian emlékeztet: "mindannyian egyszerű, kényelmes magyarázatokra törekszünk, de amikor a Titkos csoportra vagy a Medellin Kartellre figyelünk, szem elől tévesztjük az intézményeket, amelyek a problémákat időről időre létrehozzák."

Különbség van az egyesült államokbeli és az európai jobboldali populizmus között. Matthew N. Lyons erről a következőket mondja:

"Szemben az európai országokkal, a kapitalizmus [az Egyesült Államokban] nem a feudális társadalomból emelkedett ki, hanem hirtelen érte el a gyarmati területek egy speciális tömegét ... s mindez elsősorban a fehér nacionalizmus irányítása mellett történt."
"Az Egyesült Államokban az osztályokon átívelő egységről alkotott populista vízió az osztálynélküliségről, a társadalmi mobilitásról, és általában a liberalizmusról szóló domináns Egyesült Államokbeli ideológiához kapcsolódik, de a populizmus szakítani igyekszik a politikai ortodoxiával, azáltal hogy kicselezi a normális csatornákat és, legalábbis a retorika szintjén, támadást intéz a fennálló vezetői csoportok ellen. "

"A fehér nacionalizmus azt jelentette, hogy (a) hiányoznak a feudális maradványok és hatékonyak a liberális tőkés tanok és intézmények, valamint (b) radikális kasztrendszer van, ami az európai-amerikai munkásosztályt társadalmilag privilegizált fehér kollektívává avatja." [46]

A progresszív összeesküvéstan - oximoron. A konspiracionista elemzési modell elutasítása alapvető lépés mind a jobboldali populizmus, mind a fasiszmus kikezdésében. Látni kell, hogy az elit-ellenes összeesküvéstan és a bűnbakképzés nem csupán a progresszív elemzés szempontjából romboló, de egyben fasiszta politikai mozgalmak technikája is, hogy radikálisan hangzó, baloldaliságba csomagolt jobbos támadást intézzenek a status quo ellen. A pszeudo-radikalizmus messze nem csupán aberráció vagy a jobboldaliak pusztá taktikai manővere - megkülönböztetett, központi vonása ez a fasiszta vagy proto-fasiszta politikai mozgalmaknak. Ezért van az, hogy a potenciális fasiszta mozgalmakat korai stádiumaikban gyakran úgy írják le, hogy azok magukba kebeleznél látszanak mind a baloldali, mind a jobboldali eszméket.

A legjobb időkben az összeesküvéstan nem egyéb, mint céltalan haszontalankodás és időfecsérlés. Az összeesküvéstan előmozdítja a bűnbak-állítás gondolkodásmódját; s mivel a bűnbakképzés az Egyesült Államokban a rasszizmusban, az antiszemitizmusban, az etnocentrizmusban és az idegengyűlöletben gyökerezik, az összeesküvéstan a vakbuzgóságnak ad nyílt utat. A társadalmi vagy gazdasági válságok időszakában a populista összeesküvéstan serkentőleg hat a fasiszta vagy para-fasiszta társadalmi mozgalmak elterjedésére, mivel ezek is a demagóg bűnbakképzésre és az összeesküvés-tani támaszkodnak, mint szervező tényezőre. A status quo radikálisan hangzó összeesküvés-tani bírálatai alkotják az éket, amellyel a fasiszmus a baloldalba behatol, s onnan embereket rekrutál.

Forrás: <http://publiceye.org/tooclose/conspiracism.htm#P7é0>

Fordította: Ülkey Zoltán

[1] Bár következtetéseimmel gyakran nem értenek egyet, az összeesküvéstanról való gondolkodásomat nagyban alakították S. L. Gardiner, Loretta Ross és Leonard Zeskind kommentárjai és bírálatai.

[2] Higham, *Strangers*, pp. 3-11; Hofstadter, *Paranoid Style*, pp. 3-40; Davis, *Fear of Conspiracy*, pp. xv - xviii; Bennett, *Party of Fear*, pp. 1- 16; George, Johnson, *Architects of Fear: Conspiracy Theories and Paranoia in American Politics*, (Los Angeles: Tarcher, 1983), pp. 17-30.

[3] George Johnson, "The Conspiracy Never Ends", *The New York Times*, 4/330/95, Sec. 4; p. 5. Johnson teljes szövege hosszabb, gazdagabb és szórakoztatóbb.

[4] A liberális világi humanista összeesküvéstől való keresztény jobboldali félelmekről ld. Chip Berlet és Margaret Quigley: *Theocracy & White Supremacy: Behind Culture War to Restore Traditional Values*, az *Eyes Right! Challenging the Right Wing Backlash* c. fejezetet (Chip Berlet, ed., Boston, South End Press, 1995) p. 60-61; a gyarapodó jobb/baloldali összeesküvéstanról ld. Mihael Kelly, "The Road to Paranoia", *The New Yorker*, June 19 1995, pp. 60-70; Janet Biehl, *Militia Fever: The Fallacy of "Neither Left or Right"* *Green Perspectives, a Social Ecologic Publication*, Number 37 April 1996; Michel Albert, "Conspiracy? ... Not, Again", *entering Spleen* column, *Z Magazine*, May, 1992, pp. 86-88.

[5] Kintz & Lesage, *Culture, Media and Religious Right*. A jobboldali média általános témájáról szóló részletes cikkeket ld.: *Afterimage* (Visual Studies Workshop, Rochester, NY), a konkrét kérdésről: "Fundamentalist Media", 22: 7&8, Feb./March 1995; *Extra!* (Fairness and Accuracy in Reporting) a konkrét kérdésről: „The Right-Wing Media Machine”, March/April, 199. Jim Danky and John Cherney, "Beyond Limbaugh: The Hard Right's Publishing Spectrum," *Reference Services Review*, Spring 1996, pp. 43-56. A rádióbeli összeesküvéstanról ld. Leslie Jorgensen, "AM Armies," pp. 20-22 és Larry Smith, "Hate Talk, p. 23, *Extra!* March/April 1995; Marc Cooper, "The Paranoid Style," *The Nation*, April 10, 1995, pp. 486-492; William H. Freiwogel, "Talking Tough On 300 Radio Stations, Chuck Harder's Show Airs Conspiracy Theories," *St. Louis Post Dispatch*, May 10 1995, p. 5B; David McHugh and Nancy Costello, "Radio host off the air; militia chief

may be out," *Detroit Free Press*, 4/29/95, p. 6A; Far Right Radio online at<<http://www.clark.net/pub/cwilkins/rfpi/frwr.html>>. Az interneten led.: Dein Burghadt, "Cyberh@te: A Reappraisal, " *The Dignity Report* (Coalition for Human Dignity), Fall, 1996, pp. 12-16; rendszeres listák a legkülönbözőbb jobboldali csoportok web oldalairól: Political Research Associates: <<http://publiceye.org/lnkedem.html>> valamint: Hatewatch: <<http://hatewath.org>>.

[6] Davis, *The Fear of Conspiracy*, pp. xi-xv, 1.

[7] Mintz, *Liberty Lobby*, p. 199.

[8] Curry & Brown eds., "Introduction," *Conspiracy*, p. x.

[9] O'Leary, *Arguing the Apocalypse*, pp. 20-60.

[10] Zeskind, *Some Ideas on Conspiracy Theories*, p. 16; ld. továbbá: pp. 11, 13-1, 16-7.

[11] Ibid. 13-14.

[12] S. L. Gardiner, "Social Movements, Conspiracy Theories and Economic Determinism: A Response to Chip Berlet," in: Ward, *Conspiracies*, p. 83.

[13] Davis, *Fear of Conspiracy*, p. xiv.

[14] Davis, *Fear of Conspiracy*, pp. xv-xvi.

[15] Donner, *Age*, p. 10.

[16] Adalékként a represszióról szóló vitához: Bennett, Donner, Higham, Preston, and Rogin, ld. továbbá Robert J. Goldstein, *Political Repression in Modern America, 1870 to Present* 2nd edition, (Rohester VT: Shenkman Books, In., 1978); Athan Theoharis, *Spying on Americans: Political Surveillance from Hoover to the Huston Plan*, (Philadelphia, Pa: Temple University Press, 1978); Kenneth O'Reilly, *Hoover and the Unamericans The FBI, HUA and the Red Menace*, (Philadelphia, Pa: Temple University Press, 1983); Athan G. Theoharis and John Stuart Cox, *The Boss: J. Edgar Hoover and the Great American Inquisition*, (Philadelphia, Pa: Temple University Press, 1988); Ward Churchill & Jim Vander Wall. *Agents of Repression: The FBI's Secret War Against the Black Panther Party and the American Indian Movement*, (Boston,: South End Press, 1988); Ward Churchill & Jim Vander Wall. *COINTELPRO papers: Documents from the FBI's Secret War Against Dissident in the United States*, (Boston: South End Press, 1989).

- [17] Davis, *Fear of Conspiracy*, p. 361.
- [18] Donner, *Age*, p.11.
- [19] Ibid.
- [20] Davis, *Fear of Conspiracy*, p. xiv.
- [21] Kathleen M. Blee, "Engendering Conspiracy: Women in Rightist Theories and Movements," in Eri Ward, ed. *Conspiraies: Paranoia and Mass Movements*, (Seattle: Northwest Coalition Against Malicious Harassment [Peanut Butter Publishing], 1996).
- [22] Interview with Holly Sklar, 1997
- [23] Interview with Matthew N. Lyons, 1997
- [24] A címek némelyike érzéketlen a sztereotipizált nyelvre.
- [25] G. Edward Griffin, *The Creature from Jekyll Island: A Second Look at Federal Reserve*, 1995); Martin Larson, *The Federal Reserve and our Manipulated Dollar*, (Old Greenwich, T: Devin-Adair, 197); Antony C. Sutton, *The War on Gold*, (Seal Beah, A: '76 Press, 1977); Eustae Mullins, *The World Order: Our Secret Rules*, second edition, (Staunton, A: Ezra Pound Institute of Civilization, 1992); Eustacr Mullins, *Mullins on the Federal Reserve*, (New York: Kaspar and Horton, 1952).
- [26] Az egyik könyv keveri a témákat: Eustace Mullins, *The Federal Reserve Conspiracy*, second edition, (Union, NJ: Christian Educational Association, 194).
- [27] Ld. pl. Eustae Mullins, *The Secret Holocaust* (Word of Christ Mission); ld. továbbá a listát Mullinsról Robert Singerman antiszemita propagandájában: *Van Annotated Bibliography and Research Guide*, (New York: Garland Publishing, 1982), benne: Eustace Mullins, *The Biological Jew*, (Staunton, A: Faith and Service Books, a. 1968); Eustae Mullins, "Jews Mass Poison American Children, *Women's oie* (Chicago), June 195, p. 11; Eustace Mullins, *Impeach Eisenhower!!* (Chicago, *Women's Voice*, a. 1955).
- [28] Brue Cummings, *The Origins of the Korean War*, vol. 2, *The Roaring of the Catarat 1947-190* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990) p. 767.
- [29] C. Wright Mills, *The Power Elite*, New York, Oxford University Press, 1956. G. William Domhoff,

The Powers That Be: Processes of Ruling Class Domination in America, (New York: Vintage Books, 1979, (1978)); Domhoff, *Who Rules America Now: A view for the 80's* (New York: Touchstone/Simon & Shuster, 1986, (1983)); Holly Sklar, ed., *Trilateralism: The Trilateral Commission and Elite Planning for World Management*, (Boston,: South End Press, 1980); Sklar, Reagan, *Trilateralism and the Neoliberals: Containment and Intervention in the 1980s* (Boston: South End Press (Pamphlet No.4), 1986); Sklar, *Chaos or Community: Seeking Solutions, Not Scapegoats for Bad Economics*, Boston: South End Press, 1995).

[30] Pl. David Brion Davis bevesz cikkekét a haladó nyomozó riporter George Selders-től és a radikális Fekete jogvédőtől: Stokely Carmichael-től és Charles V. Hamiltontól a konspiracionista írások gyűjteményébe, David Brion Davis, ed. *The Fear of Conspiracy: Images of Un-American Subversion from the Revolution to the Present*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1971).

[31] Mihael Parenti, *Dirty Truths: Reflections on Politics, Media, Ideology, Conspiracy, Ethnic Life and Class Power* (San Francisco: City Lights, 1996.)

[32] Mihael Albert, "Conspiracy?...Not!" Venting Spleen column, *Z Magazine*, Jan, 1992, pp. 27-29; Mihael Albert, Conspiracy?...Not Again," Venting Spleen column, *Z Magazine*, May, 1992, pp. 86-88.

[33] Matthew N. Lyons, vázlat egy fejezethez in: Berlet & Kyons, *Too lose for Comfort*

[34] Jonathan Mozzohi and Eents Rhinegard, *Rambo, Gnomes and the New World Order: The Emerging Politics of Populism*, (Portland, OR: Coalition for Human Dignity, 1991), p. 1.

[35] Canovan, *Populism*, p. 296.

[36] Ibid.

[37] Michael Kelly, *The Road to Paranoia*, *The New Yorker*, June 1995, pp. 60-70.

[38] Kelly a *New Yorker*-beli cikkében a konspiracionista és kormány-ellenes kijelentések terminusaiban ír ezen átszivargási jelenségről az alternatívától a fővonal felé.

[39] Janet Biehl & Peter Staudenmaier, *Ecofascism: Lessons from the German Experience*, (Edinburgh: AK Press, 1995).

[40] A "fehérség" etnikai kategória, nem rassz vagy bőrszín kérdése ezért írom (az angol szövegben nagybetűvel a Fehér-et).

[41] Azzal, hogy az antiszemitizmust nagy "S" nélkül, illetve kötőjel nélkül írom, a történelmi kifejezésre utalok, elutasítva azt a hamis implicit gondolatot, hogy a zsidóság faj lenne.

[42] Amy Elizabeth Ansell, *New Right, New Racism: Race and Reaction in the United States and Britain*, (New York, NYU Press, 1997) pp. 49-73; Anna Marie Smith, *New Right Discourse on Race & Sexuality*, (Cambridge, Cambridge University Press, 1994), pp. 18-70.

[43] Emberek lehetnek heteroszexuálisak, melegek, leszbikusok, transzszexuálisak vagy biszexuálisak - ezek leíró kategóriák nincs etnikai referenciájuk; de amikor etnikai identitásra, mozgalomra vagy konkrét szervezetre utalok, nagybetűvel írom: Gayness, Lesbian identity, the Gay and Lesbian Rights movement, the Lesbian Avengers group,, Digital Queers group.

[44] Tarso Luis Ramos, "Feint to the Left: The Growing Popularity of Populism" *Portland Alliance*, (Oregon), Dec. 1991, pp. 13, 18; Chip Berlet "Friendly Fascists" *The Progressive*, June, 1992; Berlet, *Right Woos Left: Populist Party, LaRouchian, and Other Neo-Fascist Overtures to Progressives and Why They Must Be Rejected*. (Cambridge, MA: Political Research Associates, 1990, (revised 1994)).

[45] People Against Racist Terror (PART) *Turning the Tide* (a quarterly journal of anti-racist activism, research and education") Summer, 1995 volume 8#2; Chip Berlet & Matthew N. Lyons, "Militia Nation," *The Progressive*, June, 1995, pp. 22-25.

[46] Matthew N. Lyons, working paper for *Too Close for Comfort*.